

Frågor kring examen ställda till SUHF¹

SUHF har mottagit en gemensam skrivelse från examenshandläggare vid Mälardalens universitet och Mittuniversitetet. Frågorna rör tolkning av Högskoleförordningen men även avgöranden i Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH) och hur dessa ska påverka framtida handläggning av ansökningar av examen.

Ställda frågor²

- Vad är en kursfordran?
- Överlåtelse av examensrätten?
- Ska en kurs som ingått i en kandidatexamen kunna ingå i en magister/masterexamen?
- Vilka examenskrav kan ett lärosäte ställa?
- Utfärda samma examen flera gånger?

Generella utgångspunkter

Högre utbildning bedöms utifrån (minst) två olika parametrar: omfattning (workload) eller lärandemål (learning outcomes). Vid vissa situationer kan en parameter vara överordnad den andra, vid andra situationer kan det omvända förhållandet råda. Examination och utfärdande av examen torde vara situationer då olika parametrar är den överordnade.

Vid examination är det avgörande att studenten visar att lärandemålen har uppnåtts. Lärandemål är som bekant formulerade dels av lärosätena i kursplaner, dels av regeringen i examensbeskrivningarna i högskoleförordningens bilaga 2. När en kurs ska examineras kontrollerar läraren/examinatorn att studenten efter avslutad kurs kan visa kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som minst motsvarar kursens lärandemål. Detta - kursen - är den grundläggande byggstenen i all högre utbildning i Sverige. Det är studentens måluppfyllnad som examineras av lärare i varje kurs. Hur studenten har tillägnat sig kunskaperna kan ha viss betydelse, men det som är centralt är att målen har nåtts. Varje kurs examineras för sig.

När en examen ska utfärdas är det en kontroll att studenten är godkänd i de kurser som krävs för att erhålla ansökt examen. Lärosätena har på olika sätt, i utbildningsplaner och lokala examensbeskrivningar, reglerat detta. Examensutfärdande är alltså inte fråga om ytterligare en akademisk examination, utan ett förvaltningsrättsligt beslut som bygger på kontroll av kursfordringar. Detta innebär att handläggarens bedömning av en ansökan om examen utgår från tidigare gjorda akademiska beslut som fattats i examinationer av kurserna, samt från principer som ställts upp i och med det nationella och lokala ramverk som kvalitetssäkrar högre utbildningar och examina i Sverige. Varje ansökan om examen bedöms för sig. En viktig anledning till detta är att ÖNH i sina avgöranden också pekar på att varje ärende ska bedömas för sig (utifrån förvaltningsrättsliga principer). Varje examensärende ska bedömas i sak, individuellt och för sig.

Vad är en kursfordran?

Utifrån resonemanget ovan kan bedömningen om en kurs är tydlig definierbar eller ej avgöras genom en akademisk bedömning. Hur kurser/moduler/poäng dokumenteras i Ladok kan inte vara det avgörande i bedömningen. Av Överklagandenämnden för Högskolans (ÖNHs) avgöranden framgår att delkurser kan tas med i examen då dessa är tydligt definierbara, vilket också benämns som att de har separata examinationer. Om det inte går att utläsa i Ladok om de avklarade delarna kan anses som

¹ Uppdaterad efter ÖNHs avgörande 243-173-25

² Frågorna här skrivna med vissa omformuleringar

tydligt definierbara är detta en fråga där lärosätet får besluta om det är möjligt att ha en lokal handläggningsregel eller om det ska vara en fråga för examinator på aktuella kurser.

Överlåtelse av examensrätt samt lokala examenskrav

Enligt 6 kap. 11§ högskoleförordningen gäller följande: *Om ett examensbevis ska avse utbildning vid mer än en högskola, ska beviset utfärdas av den högskola där studenten har slutfört sin utbildning. Detta gäller dock inte om de berörda högskolorna i det enskilda fallet har kommit överens om något annat eller om högskolorna tillsammans ska utfärda en gemensam examen enligt 1 kap. 17 § högskolelagen (1992:1434). Förordning (2009:1068).*

I ett avgörande från 2004 skriver ÖNH: *ska(....)examensbeviset utfärdas av den högskola där studenten senast har godkänts i prov eller har slutfört sin utbildning om inte de berörda högskolorna i det enskilda fallet har kommit överens om annat.*

Att ställa krav på att en viss mängd av kurserna som ska ingå i en examen ska vara lästa vid det egna lärosätet för att utfärda examen är enligt ÖNH i samma avgörande inget som högskolorna har rätt att reglera.³

Syftet med regeln får antas vara att klargöra att då kurser från flera lärosäten ska ingå i en examen är det där studenten slutfört sin utbildning som handläggningen ska ske. Av ovan förda resonemang framgår att det alltså inte går att ställa krav på att en viss andel av poängen måste vara genomförda vid lärosätet för att examen ska utfärdas. Kvalitetssäkringen av de i examina ingående kurserna sker vid examinationstillfället och sedan vid det tillgodoräknande som krävs för att kurser lästa vid annat lärosäte ska kunna tas med i examen. I normalfallet torde detta inte vara något problem. Problem, framför allt för studenter, uppstår när lärosäten inte är överens om vad *slutfört sin utbildning*, eller *godkänts i sista prov*, innebär. Där en ansökan om examen inkommer ska den prövas. Anser lärosätet att studenten inte slutfört utbildningen vid det egna lärosätet kan ansökan avslås med den motiveringen, eller en överenskommelse i det aktuella fallet görs med det lärosäte där utbildningen avslutats. En ansökan måste alltid prövas. Det måste anses vara av största vikt att lärosäten kommer överens om var examen ska utfärdas så det inte uppstår en situation att en sökande inte får sin ansökan om examen prövad vid något lärosäte.

Vad det innebär att slutföra sin utbildning, och om detta påverkas av om den sista kursen inte är helt avslutad blir även det en fråga om det finns tydligt definierbar del som kan tas med.

Kan samma examen utfärdas igen?

Att en examen på en viss nivå utfärdats av ett lärosäte innebär inget hinder att en examen på samma nivå, med till stor del samma ingående kurser utfärdas av ett annat lärosäte. Grund för att avslå en ansökan om examen på denna grund finns enligt ÖNHs avgöranden inte. Om en examen däremot redan utfärdats inom lärosätet kan detta utgöra grund för avslag.

”Något hinder för en student att ansöka om en examen som studenten redan har vid ett annat lärosäte finns inte i högskoleförordningen. Däremot anses lärosätena kunna begränsa möjligheten att få flera examina, vid det egna lärosätet, med samma kurser, så som Mälardalens högskola har gjort.... Däremot kan inte en sådan lokal föreskrift läggas till grund för ett beslut att avslå en examensansökan på den grunden att den sökta examen redan har utfärdats av ett annat lärosäte.”⁴

³ Reg.nr 43-307-04

⁴ reg.nr 243-03150-21

Av ÖNHs avgörande 43-307-03⁵ framgår att det är möjligt att ställa krav på hur många nya poäng som måste finnas för att utfärda en examen på samma nivå inom samma lärosäte.

"...att universitetets lokala regler inte tillåter att två examina utfärdas på samma nivå. I de lokala föreskrifterna anges att två generella examina med samma benämning skall kunna utfärdas till en och samma student under förutsättning att ingen överlappning föreligger. ... Examensordningen krav på "fullgjorda kursfordringar om sammanlagt minst 120 poäng" för en kandidatexamen kan i och för sig tolkas på olika sätt. ... Även Växjö universitets tillämning, som i förevarande fall innebär ett krav på 120 poäng utan överlappning för varje generell examen på samma nivå, får anses falla inom det möjliga tolkningsutrymmet."

Ska en kurs som ingått i en examen kunna ingå i en annan examen?

Efter reformen med examen indelade utifrån Bolognaprocessens principer finns i Sverige följande svenska akademiska examina:⁶

- Generella examina är högskole- och kandidatexamen på grundnivå, magister- och masterexamen på avancerad nivå och licentiat- och doktorexamen på forskarnivå.
- Konstnärliga examina finns på samtliga nivåer.
- Yrkesexamen finns på grundnivå och avancerad nivå.

Utifrån Bolognaprocessens principer om utbildningsnivåer som bygger på varandra, grundnivå 3 år och avancerad nivå 2 år, kan det synas viktigt att inget från grundexamen får räknas med i en examen på avancerad nivå. De nu gällande examina utgår visserligen från nivåer som bygger på varandra, men de inbegriper inte tidigare nivåer, utan varje examen prövas för sig mot de krav som ställs i bilaga två till högskoleförordningen (examensordning) samt eventuella lokala examenskrav.

Det finns även andra synsätt inom Bolognaprocessen, där diskussionen utifrån akademiska principer och kvalitetskrav framhåller att en möjlighet bör finnas att få räkna med utbildning från avancerad nivå i examen på forskarnivå - för att därmed förkorta vägen till en doktorexamen.

Examensstrukturen och Bolognaprocessens implementering i Sverige är en förvaltningsrättslig konstruktion: d.v.s. lag och förordning. Detta torde också innebära att ÖNH, som är högre instans, har ett tolkningsföreträde framför lärosätena.

ÖNHs avgöranden visar på en rättspraxis som innebär att när en examen på avancerad nivå utfärdas ska det ske utan att blanda in frågor om vad som eventuellt redan finns med i tidigare behörighetsgivande examen. Detta kan tolkas som att frågan om behörighet till utbildningen inte ska sammanblandas med frågan om examen.

ÖNH har kommit med i vart fall fyra avgöranden i dessa frågor:

1. Fråga om universitetet fick ställa upp en regel som innebär att en student inte fick ta med eller tillgodoräkna kurser som ingick i den behörighetsgivande examen, i en magisterexamen.⁷

"Överklagandenämnden konstaterar inledningsvis att det i högskoleförordningen inte ställs upp något hinder för att en kurs, eller en del av en kurs, som ingått i en examen på grundnivå även kan ingå i en examen på avancerad nivå."

⁵ Ej publicerat på Ukä's hemsida

⁶ Ukä's hemsida

⁷ Reg. Nr 243-173-25

För att en högskola ska få meddela föreskrifter inom ett visst område krävs det att högskolan har fått en sådan rätt, s.k. bemyndigande, från regeringen. Med stöd av examensordningen, bilaga 2 till högskoleförordningen har ett lärosäte bemyndigande att besluta om vissa föreskrifter som rör examina. Lärosätet får t.ex. besluta om vilka för- och efterled till examina som får användas. Ett lärosäte får också med stöd av vad som anges i examensbeskrivningarna besluta om t.ex. inriktningen på en generell examen och för bl.a. magisterexamen med en viss inriktning också bestämma om de preciserade krav som ska gälla inom ramen för kraven i examensbeskrivningen.

Vad gäller lärosätets rätt att för en examen med en viss inriktning kan lärosätet ställa upp preciserade krav inom ramen för examensordningen, angav regeringen i propositionen som låg till grund för examensordningen bl.a. att sådana preciserade krav kan t.ex. uttrycka vad som krävs för att erhålla en kandidatexamen i ett visst ämne eller med en viss inriktning (se prop. 2004/05:162 s. 104). Enligt Överklagandenämndens mening kan sådana krav avse att en student har läst vissa kurser inom ett visst huvudområde eller kurser med en viss inriktning. Nämnden kan konstatera att det i detta fall inte är fråga om krav eller kursfordringar för en viss inriktning på en examen, utan i stället en generell regel som begränsar vilka kurser en student kan ta med i en viss examen.

Överklagandenämnden anser mot denna bakgrund att de bemyndiganden som ges i högskoleförordningen inte ger Linnéuniversitetet rätt att införa en regel som begränsar vilka kurser en student kan ta med i sin ansökan om examen. Universitetet har därför inte haft rättsligt stöd för föreskriften och den ska därför inte tillämpas med hänvisning till 12 kap. 10 § regeringsformen.

2. Fråga om en ansökan om tillgodoräknande kan avslås med hänvisning till att den åberopade utbildningen ingått i den behörighetsgivande utbildningen.⁸

"Överklagandenämnden för högskolan konstaterar inledningsvis att reglerna om tillgodoräknande i högskoleförordningen innebär att lärosätet alltid ska pröva en ansökan från en student om tillgodoräknande av tidigare utbildning eller verksamhet. Något utrymme för att avslå en ansökan om tillgodoräknande med hänvisning till generella ställningstaganden av lärosätet eller lokala regler finns inte i lagstiftningen. Att en kurs ingått i den behörighetsgivande utbildningen är i sig inte heller ett skäl för att avstå från att pröva ansökan om tillgodoräknande. En individuell prövning av en students kunskaper och färdigheter i förhållande till den utbildning som studenten önskar få tillgodoräkna sig ska således alltid göras."

3. Fråga om kurser från en underliggande utländsk examen kan räknas med i en examen på avancerad nivå.⁹

"Överklagandenämnden konstaterar att det i högskoleförordningen inte finns något hinder för att ta med kurser från en examen på grundnivå i en examen på avancerad nivå. Inte heller finns det något hinder i förordningen att tillgodoräkna kurser från en behörighetsgivande examen till en examen på avancerad nivå."

4. Fråga om ett examensarbete som ingått i den behörighetsgivande examen kan ingå i en examen på avancerad nivå.¹⁰

"Frågan Överklagandenämnden har att ta ställning till i detta ärende är om en kurs som ingått i en tidigare examen på grundnivå kan ingå i en examen på avancerad nivå. Överklagandenämnden

⁸ Reg.nr 241-1377-18

⁹ Reg.nr 243-1171-20

¹⁰ Reg.nr 243-300-17

kan konstatera att det i högskoleförordningen inte ställs upp något hinder för att en kurs som ingått i en examen på grundnivå även kan ingå i en examen på avancerad nivå. Inte heller har Örebro universitet i sina lokala föreskrifter ställt upp något sådant hinder. Örebro universitet har därför saknat rättsligt stöd för att avslå AAs ansökan om examen på denna grund¹¹."

Avslutande ord

Ansökan om tillgodoräknande respektive examen ställs till ett enskilt lärosäte (om det inte rör sig om en gemensam examen). Lärosätet har att pröva ansökan mot de nationella och eventuella lokala regler som finns. Detta oavsett vad som prövats vid andra, eller det egna lärosätet tidigare. Ett beslut om avslag på ansökan kan överklagas till ÖNH vilket ger studenten möjlighet att få prövat om lärosätet följt de nationella reglerna respektive haft utrymme att besluta om lokala regler.

Av texten ovan, som utgår från av ÖNH beslutade ärenden, framgår att

- lärosätet måste pröva om en oavslutad kurs är tydligt definierbar eller ej i samband med handläggning av examensansökan
- kurser i vissa fall kan ingå i flera examina, även på olika nivåer
- lärosätet kan reglera hur många poäng som måste vara nya/utbytta för att utfärda samma examen igen¹² respektive antal poäng på grundnivå som kan ingå i en examen på avancerad nivå
- *slutfört sin utbildning* kan, men måste inte, betyda *gjort sista prov*

¹¹ SUHF konstaterar att ÖNH i sitt avgörande 243-173-25 (som redogörs för ovan under 1.) fastslår att ett lärosäte inte har bemyndigande att införa sådana regler.

¹² Avgörandet är från 2003, frågan har inte prövats sedan dess.